

lijk-Historischen als wier leider de Rotterdamse Kamerafgevaardigde en welbespraakte predikant, dr. J. Th. de Visser, optrad.

Hoe werd Kuypers door een deel des volks vereerd! En vergeten wij niet bij hoevelen in de jaren van de Duitse bezetting nog de herinnering leefde aan die titanische gestalte –

‘Men moet het van vader op zoon gehoord hebben om goed te beseffen wat dr. Kuypers voor een groot deel van het protestants-christelijk volksdeel geweest is. Sinds 1872 was hij dag in, dag uit met *De Standaard* in de gezinnen gekomen; die hadden die krant gespeld. Week in, week uit sprak hij hen toe door middel van zijn kerkelijk weekblad *De Heraut*. Hij schreef boeken voor hen, hij doceerde voor hun voormannen,’

– aan de Vrije Universiteit in zes vakken tegelijk! –

‘hij leerde hen denken en doen. Hij verhief hen tot groten en noemde hen kleine luyden. Toen hij stierf, overleed hun predikant, hun politieke leider, hun hoogleraar, hun herder, die hen tot predikanten, leiders, leraren en herders had verkozen. Zijn portret stond op het harmonium in de mooie kamer, zijn in koper gedreven beeltenis hing aan de muur, zijn boeken stonden als kostbare werken op de boekenplanken.’

Aldus A. C. de Gooyer,¹ zelf opgegroeid in een gezin waar de zolders kraakten van Kuypers blad, *De Standaard*, dat exemplaar voor exemplaar, van 1872 af bewaard was.²

Maar naast die verering de bestrijding – van de zijde der opkomende socialistische beweging bestrijding van de man, die, hoe fel hij ook als partijleider in 1891 ‘de oligarchie der financieel en intellectueel bevoorrechte klasse’ had gehekel³, twaalf jaar later, in 1903, als minister-president en minister van binnenlandse zaken met de ‘worgwetten’ die in verband met de spoorwegstakingen afgekondigd waren, gezien werd als de zalvende beschermer van diezelfde mammon – bestrijding ook van de zijde der liberalen die op religieuze beginselen gefundeerd hoger onderwijs een *contradictio in terminis*, en zodanig lager onderwijs een gevaar achtten voor de ziel van het kind en voor de eenheid van de natie. Het was in 1905 een der bekendste liberale journalisten die Kuypers afschilderde als ‘de Calvinistische roofvogel die daar zweeft en loert boven de velden van Holland, boven de openbare school, boven de staatsbetrokkingen, boven hogeschool en rechtzaal, boven heel ons volksleven.’⁴ Heel ons volksleven – want kort tevoren had Kuypers

¹ A. C. de Gooyer: *Het beeld der vad'eren. Een documentaire van het leven van het protestants-christelijke volksdeel in de twintiger en dertiger jaren* (1964), p. 17.

² A.v., p. 80-81. ³ Aangehaald door Romein: *Erfaters van onze beschaving*, p. 757.

⁴ D. Hans, aangehaald door de Wilde en Smeenk: *Het volk ten baat*, p. 226.